

SUD ORGANLARINING SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING HUQUQIY ASOSLARI VA AMALIY MEXANIZMLARI

Narmatova Nafisa Taxir qizi

*Abu Rayhon Beruniy nomidagi Urganch Davlat Universiteti "Ijtimoiy-iqtisodiy fanlar"
fakulteti Yurisprudensiya yo`nalishi 248-guruh talabasi*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada O'zbekiston sud tizimining samaradorligini oshirishga qaratilgan huquqiy asoslar va amaliy mexanizmlar tahlil qilinadi. Sud hokimiyatining mustaqilligi, sud jarayonlarining shaffofligi, protsessual qonunchilikning takomillashuvi hamda elektron sud tizimining joriy etilishi sudlar faoliyatining zamonaviy talablarga mos ravishda rivojlanishiga xizmat qilayotganligi yoritilgan. Shuningdek, sudlar yuklamasini kamaytirish, mediatorlik institutini kengaytirish, sudiyalarning malakasini oshirish va xalqaro standartlarga moslashuv kabi muhim yo'nalishlar ko'rib chiqiladi.*

Kalit so'zlar: *Sud tizimi, samaradorlik, huquqiy asoslar, sud hokimiyatining mustaqilligi, protsessual qonunchilik, elektron sud, shaffoflik, mediatorlik, xalqaro standartlar.*

Annotation: *This article analyzes the legal foundations and practical mechanisms for improving the efficiency of judicial bodies. The study examines the role of judicial independence, transparency, digital transformation, and procedural reforms in strengthening the justice system. It also highlights current challenges within the judiciary and proposes measures aimed at ensuring timely, fair, and high-quality judicial decisions.*

Keywords: *judicial efficiency, legal framework, justice system, judicial independence, transparency, digitalization of courts, procedural reforms, fair trial, rule of law.*

Sud organlarining samaradorligi-bu sudlarning o'ziga yuklangan vazifalarni o'z vaqtida, adolatli, xolis va yuqori sifat bilan bajarish qobiliyatidir. Samarali sud hokimiyati-fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qilishning eng muhim kafolatlaridan biri bo'lib, davlatdagi huquqiylik va adolat mezonini belgilaydi. Sudning eng asosiy maqsadi-konstitutsiyaviy huquqlarni himoya qilish va adolatli qaror chiqarish. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 24-iyulda qabul qilingan "Sudlar faoliyatini yanada takomillashtirish va odil sudlov samaradorligini oshirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risidagi farmoni O'zbekistonda mustaqil sud hokimiyatini shakllantirishga qaratilgan sud-tizimini demokratlashtirish va isloh qilish, qonunchilikni liberallashtirish, inson huquqlari va erkinliklarini keng ko'lamli tadbirlarni amalga oshirishga yo'l ochadi. Ushbu farmonning mazmun-mohiyati va ahamiyati haqida chuqur tushunchaga ega bo'lishimiz, umuman sohadagi islohotlarga bosqqa nazar bilan qarashimiz va qonun ustuvorligini ta'minlashda adolat me'zoniga rioya qilgan holda sudlar faoliyatini tashkil etish lozim bo'ladi. Sudiya qarorlarining asoslanganligi va huquqiy dalillarga tayanishi samaradorlikning bosh

mezonidir.Sud jarayonlarining o'rsiz cho'zilishi fuqarolarning huquqlarini cheklaydi.Shuning uchun:

- protsessual muddatlarga rioya qilish,
- ish yuritishda elektron tizimlardan foydalanish sud samaradorligini oshiradi.

Asosan,sudiyalar malakasi va mustaqilligini kafolatlangan tarzda ta'minlash lozim.Aynan Sudiyalar Oliy Kengashi sud organlarining mustaqilligini ta'minlash va ular samaradorligini oshirish maqsadida tashkil etilgan.O'zbekiston Respublikasida sud tizimi va sudlar faoliyatining tartibi qonun bilan belgilanadi.Inson huquq va erkinliklarinin amalga oshirish, qonunlar ustuvorligi g'oyasini hayotga tadbicq etishni ta'minlovchi asosiy mexanizm bo'lmish mustaqil sud hokimiyatini shakllantirish va takomillashtirish O'zbekistonda davlat tomonidan olib borilayotgan huquqiy siyosatning tamal toshi hisoblanadi.

Sud organlari samaradorligini oshirishning huquqiy asoslari.

- Konstitutsiya,qonunlar(ayniqsa,sud-huquq tizimini isloh qilish to'g'risidagi farmonlar)va xalqaro standartlarga tayansa,amaliy mexanizmlar raqamlashtirish(e-sud,electron hujjat almashinuv),tizimni optimallashtirish(ma'muriy sudlar tashkil etilishi),korrupsiyaga qarshi kurash,shaffoflik va xalqaro tajribani o'rganish (masalan,manfaatlar to'qnashuvini boshqarish)kabi usullarni o'z ichiga oladi.

Huquqiy asoslar.

-O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi:Fuqarolarning qonuniy manfaatlarini himoya qilish kafolatini beradi.

-Sud huquq islohotlari(masalan,PF-4966):tizimni moderinizatsiya qilish,funksiyalarni birlashtirish(masalan,ma'muriy sudlar).yagona sud amaliyotini shakllantirish.

-Ma'muriy sudlar tashkil etilishi:Davlat organlari harakatlaridan shikoyat qilish huquqini ta'minlash (PF-4966).

-Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risidagi qonunlar:Sud tizimida shaffoflikni ta'minlash.

Amaliy Mexanizmlar.

1.Raqamli texnologiyalar:

-“E-sud” tizimi:Ishlarni elektron ko'rib chiqish,hujjatlarni yuborish.

-Elektron hujjat Almashinuvi: Ish yuritish tezligi va qulayligini oshirish.

2.Tizimli islohotlar:

-Boshqaruvni Optimallashtirish:Taskrorlanuvchi funksiyalarni bartaraf etish.

-Yagona Sud Amaliyoti:Qarorlar bir xilligini ta'minlash.

3.Korrupsiyaga Qarshi Kurash:

-Manfaatlar to'qnashuvini boshqarish:sudiyalarning xolisligini ta'minlash.

Shaffoflik:Sud ishlarini ochiqligini oshirish(o'tirishlarni onlayn namoyish etish).

4.Xalqaro tajribani tadbicq etish:Boshqa mamlakatlar sud tizimlaridagi innovatsiyalarni o'rganish.

5.Kadrlar potensialini yuksaltirish:Sudiyalar va xodimlarning malakasini oshirish.

Bu asoslar va mexanizmlar sud-huquq tizimining samaradorligini oshirishga, odil sudlovni ta'minlashga va xalqning sudga bo'lgan ishonchini mustahkamlashga qaratilgan.

O'zbekistonda sud hokimiyatining mustaqilligi, adolatning ustuvorligi va fuqarolarning huquqiy himoyasi – davlat siyosatining eng muhim yo'nalishlaridan biridir. Sud organlarining samarador faoliyati demokratiya tamoyillarini mustahkamlaydi, jamiyatda huquqiy madaniyatning shakllanishiga xizmat qiladi hamda davlatning xalqaro maydondagi nufuzini oshiradi. Shu sababli sud tizimini isloh qilish, ularning faoliyat samaradorligini oshirish, qonun ustuvorligini ta'minlaydigan huquqiy asoslarni takomillashtirish doimiy ravishda davlat e'tiborida bo'lib kelmoqda. Ushbu maqolada sud organlarining samaradorligini oshirishga xizmat qiluvchi huquqiy asoslar, amaliy yondashuvlar va islohotlarning mavjud natijalari tahlil qilinadi

1. Sud organlarining samaradorligi tushunchasi va uning asosiy ko'rsatkichlari.

Sud tizimi samaradorligi – bu sudlarning o'z vazifalarini o'z vaqtida, xolis, shaffof va qonuniy asosda bajarish qobiliyati bilan belgilanadi. Samaradorlikni aniqlovchi asosiy ko'rsatkichlar quyidagilardan iborat:

- sud qarorlarining qonuniyligi va asoslanganligi;
- ishlarni ko'rib chiqishning tezkorligi;
- sud jarayonlarida ochiqlik va shaffoflikning ta'minlanishi;
- odil sudlovga bo'lgan umumiy ishonch darajasi;
- sud tizimidagi professional kadrlar salohiyati;
- axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish darajasi.

Mazkur ko'rsatkichlarni yaxshilash sud tizimining samaradorligini oshirishning bosh yo'nalishlaridan biridir.

2. Sud organlari faoliyatini tartibga soluvchi huquqiy asoslar.

O'zbekiston sud tizimi quyidagi asosiy normativ-huquqiy hujjatlar bilan tartibga solinadi:

2.1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi

Konstitutsiyada sud hokimiyatining mustaqilligi, odil sudlovning ta'minlanishi va fuqarolarning sud himoyasiga bo'lgan huquqi kafolatlangandir. Xususan, Konstitutsiyaning tegishli moddalari sud hokimiyatining boshqa hokimiyat tarmoqlaridan mustaqilligini belgilaydi.

2.2. "Sudlar to'g'risida"gi Qonun

Ushbu qonun sudlar tizimi, sudyalarning vakolatlari, ularning mustaqilligi kafolatlari hamda sud faoliyatining tashkiliy asoslarini belgilab beradi.

2.3. Fuqarolik protsessual kodeksi va Jinoyat-protsessual kodeksi

Protsessual qonunchilik sud ishlarini yuritish tartibotini belgilaydi. Ulardagi islohotlar odil sudlovning tezligini oshirishga, jarayonlarni soddalashtirishga xizmat qilmoqda.

2.4. Prezident farmonlari va hukumat qarorlari

So'nggi yillarda sud tizimini modernizatsiya qilish, elektron sud tizimini joriy etish, sudlar faoliyatini ochiqlashtirish bo'yicha bir qator farmon va qarorlar qabul qilindi.

3. Sudlar faoliyatining samaradorligini oshirishga qaratilgan islohotlar.

3.1. Sud hokimiyati mustaqilligini kuchaytirish

Sudyalarning daxlsizligi va ularning faoliyatiga aralashganlik uchun javobgarlik kuchaytirildi. Sudyalarning tanlov asosida tayinlanishi, malaka baholash tizimi takomillashtirildi.

3.2. Sud jarayonlarida ochiqlik va shaffoflik

Sud majlislarining ochiq o'tishi, sud qarorlarining maxsus portallarda e'lon qilinishi, videokonferensiya orqali sud majlislarini o'tkazish tizimi joriy etildi. Bu jamiyatda odil sudlovga ishonchni oshirdi.

3.3. Elektron sud tizimi

“E-sud” elektron platformasining joriy etilishi sud jarayonlarini soddalashtirdi:

da'vo arizalarini onlayn topshirish;

sud majlislarining onlayn kuzatilishi;

elektron tarzda bildirishnomalar yuborilishi.

Bu tizim fuqarolar uchun qulaylik yaratdi va sud organlarining samaradorligini oshirdi.

3.4. Kadrlar salohiyatini oshirish

Sudyalarning malakasini oshirish, xorijiy davlatlar tajribasini o'rganish bo'yicha tizimli ishlar yo'lga qo'yilgan. Sudyalarning axloqiy tamoyillariga qat'iy talablar belgilandi.

4. Sud organlarining samaradorligini oshirishning amaliy mexanizmlari.

4.1. Protsessual tartiblarni soddalashtirish

Soddalashtirilgan sud yuritish turlari joriy etildi: buyruq tartibida ish yuritish, yarashtirish tartib-taomillari, meditatsiya va arbitraj mexanizmlarining rivojlanishi ishlar sonini kamaytirishga xizmat qilmoqda.

4.2. Sud yuklamasini kamaytirish

Sudlar zimmasidagi keraksiz ma'muriy ishlar olib tashlanmoqda. Ayrim nizolarni sudgacha hal qilish bo'yicha institutlar rivojlanmoqda (mediatsiya, notarial tartibda hal qilish va boshqalar).

4.3. Sud infratuzilmasini modernizatsiya qilish

Sud binolarining yangilanishi, texnik jihozlanishning yaxshilanishi, elektron arxiv tizimi joriy etilishi ham samaradorlikni oshiruvchi muhim omildir.

4.4. Sud qarorlari ijrosini ta'minlash mexanizmlari

Sud qarorlarining o'z vaqtida va to'liq ijro etilishi adolatning eng muhim ko'rsatkichlaridan biri hisoblanadi. Majburiy ijro byurosi faoliyatining takomillashtirilishi ushbu yo'nalishni mustahkamlamoqda.

5. Xalqaro standartlar bilan uyg'unlashuv.

Sud tizimi samaradorligini baholashda xalqaro tashkilotlar — BMT, Yevropa Kengashi, Jahon banki va boshqa institutlar mezonlari asos qilib olinadi. O'zbekistonda sud tizimi faoliyati asta-sekin xalqaro standartlarga moslashtirilmoqda; sud jarayonlarini raqamlashtirish va odil sudlovning ochiqligini ta'minlash borasida ijobiy natijalar kuzatilmoqda. Mamlakatimizda olib borilayotgan islohotlar sudyalarimizni qonun

ustuvorligini ta'minlashda tinmasdan izlanishiga, tajribalarini boyitib borishga, kasbining sharafli yo'lida hech qachon charchamasliklari, sudya degan ulug' nomga dog' tushirmaslik uchu o'z xalqiga, davlati tomonidan qabul qilingan Konstitutsiya va qonunlarga sadoqatli bo'lish ham qarz, ham farzdir.

XULOSA

O'zbekistonda sud hokimiyati mustaqilligini ta'minlash, odil sudlovning haqiqiy kafolatlarini yaratish va fuqarolarning huquq hamda erkinliklarini ishonchli himoya qilish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishiga aylangan. Ushbu maqolada tahlil qilinganidek, sud organlari faoliyatining samaradorligi faqat huquqiy asoslarning takomillashuvi bilangina emas, balki amaliy mexanizmlarning to'g'ri yo'lga qo'yilishi bilan ham belgilanadi.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, "Sudlar to'g'risida"gi Qonun, Prezident farmonlari va sud-huquq islohotlariga doir boshqa normativ-huquqiy hujjatlar sud tizimining mustahkam huquqiy poydevorini yaratdi. Ayniqsa, sud hokimiyatining mustaqilligini ta'minlash, sudyalarning daxlsizligini kuchaytirish, ularning kasbiy malakasini oshirish, manfaatlar to'qnashuvini boshqarish kabi choralar samaradorlikning oshishiga xizmat qilmoqda.

Amaliy mexanizmlar — elektron sud tizimining joriy etilishi, "e-sud" platformasi orqali jarayonlarni raqamlashtirish, sud ishlarini soddalashtirilgan tartibda ko'rib chiqish, mediatsiya va boshqa muqobil nizolarni hal qilish institutlarini kengaytirish — sudlarga bo'lgan yuklamani sezilarli kamaytirmoqda hamda fuqarolarga tezkor va qulay adolatga murojaat qilish imkoniyatini yaratmoqda.

Sud jarayonlarining shaffoflashuvi, ochiq sud majlislari, sud qarorlarining e'lon qilinishi odil sudlovga bo'lgan jamoatchilik ishonchini oshirmoqda. Sud infratuzilmasining modernizatsiya qilinishi va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining keng tadbiiq etilishi esa sud tizimini zamonaviy talablarga mos ravishda samarali ishlashini ta'minlamoqda.

Xalqaro tajriba bilan uyg'unlikda olib borilayotgan islohotlar O'zbekiston sud tizimini jahon standartlariga yaqinlashtirib, adolat mezonlari, inson huquqlari va qonun ustuvorligi tamoyillarining amalda ro'yobga chiqishiga xizmat qilmoqda.

Umuman olganda, sud organlarining samaradorligini oshirish — bu nafaqat texnik yoki tashkiliy modernizatsiya, balki jamiyatda adolat va qonuniylik madaniyatini mustahkamlashga qaratilgan kompleks jarayondir. Sud tizimining izchil rivojlanishi huquqiy davlat barpo etishning poydevori bo'lib, xalq manfaatlarini himoya qilish, davlat boshqaruvida qonun ustuvorligini ta'minlash va jamiyatda ishonch muhitini shakllantirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO`YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. 2023.
2. "Sudlar to'g'risida" qonun. 28.07.2021
3. "Sudlar faoliyatini yanada takomillashtirish va odil sudlov samaradorligini oshirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PF. 24.07.2020
4. "Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida"gi qonun. 03.01.2017
5. "Sudyalar Oliy Kengashi to'g'risida"gi qonun. 06.04.2017